

Kasım TATLILIOĐLU¹

Nuri DEMİREL²

**SOSYAL BİR GERÇEKLİK OLARAK BOŞANMA OLGUSU:
SOSYAL PSİKOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME**

Özet

Son yıllarda ÷lkemizde boşanma oranlarındaki artış dikkat çekmektedir. Boşanma, yasal, ekonomik, psikolojik, kültürel, toplumsal ve psikolojik nedenleri olan karmaşık bir sosyolojik olgudur. Kadına yönelik aile içi şiddet boşanma nedenlerinden birisidir. Boşanma sürecinden zararı en çok çocuklar görmektedirler. Çocukların sorunları, boşanmayla birlikte artmaktadır. Boşanma üzerine yapılan araştırmalar incelediğinde, boşanmış aile çocuklarında ruhsal uyumsuzluk oranının oldukça yüksek olduğunu gör÷lmektedir. Bu uyumsuzlukların en başında; okul başarısızlığı, ruhsal çökkünlük, kavgacı olma, içe kapanık olma vb. gibi davranış bozuklukları gelmektedir. Boşanma öncesinde ve sonrasında en büyük kavgalar çocukların çevresinde dönmektedir. Çocuklar için en zor olan şey anne ve babanın çocuğu taraf tutmaya zorlamalarıdır. Oysa çocuk için en zor şey anne ve babası arasında bir seçim yapmaktır. Boşandıktan sonra bile anne ve baba çocukları aracılığıyla kavgalarını, çekişmelerini sürdürürler. Anne; babasına çocuğunu göstermeyerek, bazı yakın akraba ve arkadaşlarıyla görüşmelerini engelleyerek babadan öç almaya çalışmaktadır. Halbuki, anne kendi bencilliği yüzünden çocuğu cezalandırdığının farkında bile değildir. Diğer taraftan, çocuğunu arayıp sormayan, ilgisiz babalar da mevcuttur. Ayrıca, bazı anne ve babalar çocuğu sevme yarışına girerler. Zaman zaman sürekli hediyeler alma, çocuğun her isteğini derhal yerine getirme, çocuğun kendi safında yer almasını sağlamak için onu şımartma gibi eğilimleri vardır. Olgun ebeveynlerin bu tür olumsuz davranışlardan kaçındıklarını görmekteyiz. Onlar çocuklarına durumu hissettirmemek için elinden gelen çabayı gösterirler. Boşanma öncesi davranışları nasılsa, boşanma sonrası da öyledir. Onlar için öncelik çocuktur. Hatta çocuğun bu durumdan etkilenmemesi için psikolojik destek alırlar. Böyle davranan anne ve babalar çocukları ile ilişkilerini asla kesmezler. Böylece, çocuğun bu zor devreden fazla yara almadan atlatmayı elbirliği ile sağlarlar. Eşlerin boşanması kaçınılmaz ise, çocuklarının bu durumdan

¹Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, kasimtatlili@hotmail.com.

²Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, nuridemirel73@gmail.com

en az zararlı çıkmalarını sağlamak için ebeveynlerin bilinçli ve birlikte hareket etmeleri gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile, evlilik, boşanma, çocuk, boşanma sonrası uyum, boşanma nedenleri, boşanma oranları.

DIVORCE PHENOMENON AS A SOCIAL REALITY: A SOCIAL PSYCHOLOGICAL EVALUATION

Abstract

In recent years, increase in divorce rates in our country is remarkable. Divorce is a complex social phenomenon with legal, psychological, cultural, social, religious, and psychological reasons. Domestic violence victimizing women is one of the reasons for divorce. Children are the most hurt ones in the process of divorce. Children's problems are increasing with divorce. When researches conducted on divorce are examined, it is seen that mental discordance rate of children having divorced parents is rather high. The most important discordances are behavioral disorders like depression, school failure, being introvert and troublesome etc. Before and after divorce, parents usually fight when children are around. The hardest thing for children is that their parents compel them to choose a side. But the hardest thing for a child is making a choice between his mother and father. Even after divorce, parents go on fighting through their children. On one hand, mothers usually try to take revenge by preventing their children from seeing their fathers, friends and some other relatives. But, those mothers aren't even aware of the fact that they punish their children because of their own selfishness. And there are indifferent fathers who don't even call their children. But on the other hand, some parents compete in loving their children. They always tend to do things like buying presents, doing whatever their children want immediately and spoiling their children for them to be on their side. We see that mature parents avoid bad behaviours like these. They do their best to handle things before their children realise. Their behaviours before and after divorce are the same. For them, priority is their children. They even get professional help not to effect their children. Parents behaving like this are always in touch with their children. So that, they together help their children overcome this hard times without hurting. If the divorce of the married partners is inevitable, in this case, the partners should behave logically and consciously against their children in order not to damage them seriously.

Keywords: Family, marriage, divorce, child, adjustment after divorce, reasons for divorce, divorce rates.

1. GİRİŞ

Toplum olarak boşanmaya “eşler arası ayrılık” olarak bakılıp, olağan olarak değerlendirilmek, bazı münferit olaylarda belki düşünülebilirse de bu durum boşanmayı çok basite indirgemek anlamına gelir. Çünkü boşanma sadece eşleri değil, o aileyi oluşturan ve ileride aile kuracak olan çocukları doğrudan etkilediği gibi, eşlerin yakınları da meydana gelen bu olaydan etkilenmektedirler. Bu durumdan çok sayıda birey, doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir (Keskin, 2007). Toplumsal değişimin etkisiyle aile yaşamında ortaya

çıkabilecek sorunlardan yetişkinler ile birlikte en fazla olumsuz etkilenme riski taşıyan grup çocuklardır (Aydın ve Baran, 2010).

Aile, toplumsal yaşamı düzenleyen, insan neslinin devamını sağlayan, bireylerin sosyal, psikolojik ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan ve toplumsal düzeni sağlayan bir mekanizmadır (Fiyakalı, 2008; Aysel-Günindi, 2011). Toplumun temel kurumlarından olan aile, evlilik kurumu aracılığıyla kurulmaktadır. Bu birliğin, çeşitli nedenlerle sürdürülememesi söz konusu olduğunda, boşanma, aile birliğini sona erdiren önemli bir karar ve toplumsal bir olgu olarak gündeme gelmektedir. Toplum boşanmayı evlilik bunalımının bir tür çözümü olarak kabul etmekteyse de ailenin parçalanması, hala küçük çocuklar için en yaygın ve önemli yoksunluk ve kaygı yaratıcı nedenlerdir. Dahası, bu gibi koşullarda yetişen çocuklardaki kişilik zedelenmelerinin, gelecekte, kendi evliliklerini ve kendi çocuklarının yetişmesini olumsuz yönde etkileyeceğini gösteren gelişmeler vardır (Wolf, 2004; akt: Aydın ve Nazlı, 2014). Eşler arası yaşanan geçimsizlik, çatışma ve boşanmanın gerek çiftler üzerinde gerekse çocukları üzerinde birçok toplumsal, ekonomik ve psikolojik sonuçları son yıllarda giderek artan bir önem kazanmıştır (Şirvanlı-Özen, 1998).

Boşanma ile ilgili demografik bilgiler, tüm dünyada oranların hızla arttığını, A.B.D de ilk evliliklerin, %45'inin boşanma ile bittiğini göstermektedir (Amato, 2000; Schaie ve Willis, 1996). Genelde, iyi eğitilmiş ve iyi kazanan kadınların dar gelirli ve az eğitimlilere oranla daha çok boşanma oranlarına sahip oldukları bilinmektedir (Carter & Mc Goldrick, 2000; akt: Korkut, 2003:101-103). Gelişmekte olan ülkemizde ise evlenme ve boşanma odağında aile kurumu çok çeşitli sorunlar ile karşı karşıyadır. Ülkemizde boşanma oranları, batı ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça düşük bir seviyede bulunmakla birlikte, yıllara göre boşanma oranları incelendiğinde de ciddi bir artış gözlenmektedir. Evlilik süresine göre boşanma yüzdesi incelendiğinde, Türkiye'de boşanmaların yüzde 44.89'unun evliliğin ilk beş yılı içinde meydana geldiği görülmektedir (Özdemir, 2013).

Türkiye'de boşanma olgusu konusunda yapılan çalışmalar; boşanmanın çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri, boşanmanın kadın statüsüne ve cinsiyetine etkisi, boşanmanın hukuku yönü ile boşanma konusundaki tutumları ölçmeye yönelik alanlarda yoğunlaşmıştır. Uşaklı'nın (2013) yaptığı araştırmanın bulgularına göre, eşinden ayrılmış anneler, çocuklarının duygusal, sosyal, davranışsal ve zihinsel temalar kapsamında gruplandırılan sorunlarının olduğunu belirtmişlerdir. Uyar'ın (1999) yaptığı çalışmanın bulgularına göre, en baştan evliliğin kuruluş aşamasının sağlıklı kurulmadığını göstermektedir. "Eşinizde beğenmediğiniz fakat evlenince değişir dediğiniz özellikler var mıydı?" sorusuna kadınların %86'sı, erkeklerin %78.8'i "evet" cevabını vermesi, beklentileri dolayısıyla bu beklentilerin gerçekleşmemesinin boşanmayı tetiklediğini göstermektedir. Bireyselleşen dünyada hem kadınlar hem de erkekler evlilikten daha fazla doyum ve ödül beklemektedirler. Türkaslan'a (2007) göre, evlilik yaşı ile boşanma arasında bir ilişki vardır. Evliliklerin %40'ı ilk beş yıl içinde boşanma ile sonuçlanmaktadır. Çocuk sayısına göre boşanma yüzdesi incelendiğinde, boşanmaların yüzde 43.85'inin çocuksuz ailelerde görülmesi, çocuk varlığının boşanmayı önleyen bir unsur olduğunu düşündürülebilir Arıkan'a (1996) göre, yirmi yaşın altında evlenenler ile otuz yaşından sonra evlenenlerin boşanma riski diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir. Gençlerin dengeli bir evlilik için gerekli kaynaklardan yoksun olmasına bağlı olarak herhangi bir stres kaynağı ile baş edememesi, evlilik öncesi cinsel ilişki, hamilelik nedeniyle evlenme, okulu bırakma, ebeveynlerden bağımsızlaşamama, yetişkin rol ve sorumluluklarını üstlenememe gibi sorunlar yirmi yaşın altındaki evliliklerde boşanma oranlarını tetiklemektedir. Kır ve Bülbül'ün (2012) yaptığı

araştırmanın bulgularına göre ise, boşanma olayları; evliliğin ilk beş yılında, eşler arasındaki yaş farkının az ve çocuk olmayan ailelerde daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Boşanmada eşler, genellikle aralarında şiddetli geçimsizlik olduğunu ifade ederek anlaşmalı olarak boşanmıştır.

Bugün diğer toplumlarda olduğu gibi, ülkemizde de temel değerlerin zaafa uğraması, nüfusun şehirlerde toplanması, günlük hayatın karmaşıklaşması, iletişim teknolojilerinin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlığı, tüketim kültürünün değişmesi, bireysel değerlerin ön plana çıkması ile birlikte toplumların temeli olan aileyi yıkıma götüren aile içi şiddet ve boşanma olgusu birey, toplum ve hukuk açısından giderek daha önemli bir sosyal olgu haline gelmiştir (Demirkıran ve diğ., 2009). Bu çalışmada, sosyal bir olgu olan boşanma olgusu farklı yönleri ile ele alınarak, buradan hareketle özgün bir görüş geliştirilmiştir.

2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada, ülkemizdeki boşanma olgusu ana hatları ile ele alınmıştır. Günümüzde boşanma oranları hızla artmakta ve boşanmış bireylerin, çocukları ve yakın çevreleri bu süreçten olumsuz yönde etkilenmektedir. Toplumsal bir sorun olan boşanmanın sosyolojik ve psikolojik nedenlerini araştırmak, boşanma olgusunun altında yatan nedenleri tespit etmek, ailelerin ve çocukların bu durumdan ne derece etkilendiğini ortaya koymada önemli bir faktördür. Çünkü; bir sosyal olgu olan boşanma, sonuçları açısından sadece boşanmış eşleri değil, diğer taraftan aile birliği içinde bulunan çocukları ve ailenin yakın çevresini de etkilemektedir. En başta da, çocukların kişilik gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Araştırma, ülkemizde giderek artan ve toplumsal boyutta bir sorun olan boşanmanın nedenlerinin ve boşanma sonrasında ortaya çıkan güçlüklerin değerlendirilmesi bakımından oldukça önem taşımaktadır. Bu nedenle, evlilik birliğinin korunmasına yönelik alınabilecek önlemlerin ve eşlere sunulabilecek psiko-sosyal destek hizmetlerinin, sorunun çözümüne dair katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

3. Çalışmanın Kuramsal Çerçevesi

3.1. Boşanmanın Tanımı

Boşanmanın birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir:

TDK'ye göre boşanma, “eşlerden birinin boşanma ilanı almasıyla evlilik birliğinin son bulması”; Arıkan'a (1996) göre boşanma, “hukuki, psikolojik ve sosyal yönleri olan bir süreç olup, hukuki kurallar çerçevesinde yapılmış bir evliliğin, tarafların karı-koca olarak bağları kalmaksızın; fakat varsa ortak çocukların hakları saklı kalmak üzere yargıç kanalıyla sona erdirilmesine ve tarafların başkalarıyla yeniden evlenebilmesine olanak veren hukuki bir işlem”; Akıntürk'e (2002) göre boşanma, “eşler henüz hayatta iken, kanunda öngörülmüş olan bir sebebe dayanarak eşlerden birinin açacağı dava sonucunda evlilik birliğine hâkimin kararı ile son vermek”; Sucu'ya (2007) göre boşanma, “eşlerin ilişkilerini karşılıklı sevgi, saygı, bağlılık, güven ve yaşam boyu mutluluk beklentileri üstüne kurmaları ancak bu beklentilerinin çeşitli nedenlerle karşılanamaması sonucunda evlilik birliğinin yasal olarak sonlandırılması ile ortaya çıkan bir olgu”; Büyüksahin'e (2009) göre boşanma, “hukuki acıdan ele alındığında çeşitli hukuki sonuçları beraberinde getiren, ama temelde karı kocalık durumunun son bulması anlamını taşıyan bir olgu”; Özkalp'e (2013) göre boşanma, “eşlerden birisinin veya iki tarafın isteği sonucunda, hâkim tarafından evliliğe son verilmesi”; Aydınalp'e (1981) göre boşanma, “geçerli bir evliliğin kanunun öngördüğü sebeplerden biriyle, eşlerin sağlığında mahkeme kararıyla bozulması” ve TÜİK'e (2010) göre ise boşanma, “evlenmenin yasal olarak sona erdirilmesi”dir.

3.2. Türk Medeni Kanununda Boşanma Sebepleri

Boşanma, toplumun çözülmesine neden olmakta ve toplumun çözülmesiyle boşanma olayları süreklilik kazanmaktadır. Boşanmayı, aniden ortaya çıkan bir durum olarak değerlendirmek yanlıştır. Çünkü boşanma belli bir sürecin nihai noktasıdır. Boşanma olayını değerlendirirken sadece bir tek faktörle değerlendirmek eksik olacaktır. Ülkemizde boşanma davası açarak evliliklerin sonlandırılması son yıllarda sürekli artış göstermektedir. Öyle ki boşanma davaları TÜİK'in açıkladığı verilere göre bir önceki yıla oranla %1.6'lık bir artış göstermektedir. Yapılan araştırmalar önceki yıllarda en fazla boşanma nedeni olarak öne sürülen gerekçenin aldatma olduğu fakat son yıllarda ilgisizliğin en fazla görülen boşanma nedeni olarak ilk sırada yer aldığını göstermektedir. Aşağıda en popüler boşanma nedenleri ve hangi olayların boşanmayı getirdiği sıralanmaktadır (www.bosanmadavam.com). Medeni kanunda kabul edilen boşanma nedenleri; özel boşanma sebepleri ve genel boşanma sebepleri olarak ikiye ayrılır.

3.2.1. Özel Boşanma Sebepleri

- . Zina ve aldatma
- . Hayata kast ve pek kötü veya onur kırıcı davranış
- . Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme
- . Terk
- . Akıl ve ruh hastalığı
- . Şiddet görme, darp (dayak)
- . Aşırı geçimsizlik ve uyumsuzluk

3.2.2. Genel Boşanma Sebepleri

- . Evlilik birliğinin sarsılması
- . Eşlerin anlaşması
- . Ortak hayatın yeniden kurulamaması (Aktaş, 2011:24-25; Özdemir, 2013).

Boşanma süreci, aslında hukuki olarak boşanma kararından çok daha önce başlamaktadır. Boşanmanın öncesinde bir 'kriz süreci' aslında yaşanmıştır, bireylerin arasındaki bağlar çözülmüş ve ailenin kimliği parçalanmıştır.

4. Evlenme ve Boşanma İstatistikleri (2013)

Ülkemizde boşanma yüzdesi diğer Batı ülkeleriyle karşılaştırıldığında oldukça düşük bir seviyede bulunmaktadır. Ancak yıllara göre bakıldığında da bir artış gözlenmektedir. 2013 yılı evlenme ve boşanma istatistiklerine göre; evlenmeler %0,6 azalırken boşanmalar %1,6 arttı. Evlenen çiftlerin sayısı bir önceki yıla göre %0,6 azalarak 2013 yılında 600 138 oldu. Kaba evlenme hızı ise %7,89 olarak gerçekleşti. Boşanan çiftlerin sayısı bir önceki yıla göre %1,6 artarak 125 305'e yükseldi. Kaba boşanma hızı %1,65 olarak gerçekleşti. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) 1. Düzey'e göre 2013 yılında en yüksek kaba evlenme hızı %8,63 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde görüldü. Bu bölgeyi %8,49 ile Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ve %8,47 ile Ortadoğu Anadolu Bölgesi izledi. En düşük kaba evlenme hızı ise %6,78 ile Doğu Karadeniz Bölgesi'nde görüldü. Kaba evlenme hızının 2013 yılında en yüksek olduğu il %10,12 ile Adıyaman oldu. Adıyaman'ı %10,10 ile Kilis, %9,97 ile Ağrı izledi. Kaba

evlenme hızının en düşük olduğu iller ise %6,14 ile Kastamonu ve Tunceli oldu. Bu illeri %6,30 ile Çanakkale, %6,32 ile Edirne izledi.

Tablo 1: Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı (2012-2013)

İBBS (1. Düzey)	Boşanma sayısı		Kaba boşanma hızı (%)	
	2012	2013	2012	2013
TR Türkiye	123 325	125 305	1,64	1,65
TR1 İstanbul	26 825	27 024	1,95	1,93
TR2 Batı Marmara	5 704	5 816	1,77	1,78
TR3 Ege	22 367	22 136	2,30	2,25
TR4 Doğu Marmara	12 085	12 728	1,73	1,79
TR5 Batı Anadolu	15 210	15 224	2,11	2,08
TR6 Akdeniz	17 625	18 301	1,84	1,89
TR7 Orta Anadolu	6 440	6 266	1,67	1,63
TR8 Batı Karadeniz	6 080	6 141	1,36	1,37
TR9 Doğu Karadeniz	2 469	2 505	0,98	0,98
TRA Kuzeydoğu Anadolu	1 318	1 402	0,59	0,63
TRB Ortadoğu Anadolu	2 176	2 297	0,58	0,61
TRC Güneydoğu Anadolu	5 026	5 465	0,64	0,68

Tablo 1’de görüldüğü gibi, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) 1. Düzey’e göre 2013 yılında en yüksek kaba boşanma hızı %2,25 ile Ege Bölgesi’nde görüldü. Bu bölgeyi %2,08 ile Batı Anadolu Bölgesi ve %1,93 ile İstanbul Bölgesi izledi. En düşük kaba boşanma hızı ise %0,61 ile Ortadoğu Anadolu Bölgesi’nde görüldü. Kaba boşanma hızının en yüksek olduğu il, %2,70 ile Antalya oldu. Antalya’yı %2,68 ile İzmir, %2,51 ile Muğla izledi. Kaba boşanma hızının en düşük olduğu il ise %0,14 ile Hakkari oldu. Hakkari’yi %0,19 ile Şırnak, %0,23 ile Bitlis izledi.

Tablo2: Evlilik süresine göre boşanmalar (2012-2013)

Evlilik süresi (yıl)	Yıl			
	2012		2013	
	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	123 325	100,0	125 305	100,0
1 yıldan az	4 080	3,3	4 385	3,5
1-5	44 797	36,3	46 094	36,8
6-10	26 144	21,2	26 938	21,5
11-15	18 225	14,8	17 696	14,1
16-20	12 750	10,3	12 934	10,3
21-25	8 159	6,6	8 086	6,5
26+	8 863	7,2	8 918	7,1
Bilinmeyen	307	0,3	254	0,2

Tablo 2’de görüldüğü gibi, boşanmaların %40,3’ü evliliğin ilk beş yılı içinde gerçekleşti. Boşanmaların 2013 yılında %40,3’ü evliliğin ilk 5 yılı, %21,5’i ise evliliğin 6-10 yılı içinde gerçekleşti (TÜİK, 2010; www.bosanma.com.tr).

5. Boşanma Oranlarındaki Artışın Nedenleri

Boşanmanın birçok nedeni bulunmaktadır. Evrensel olarak boşanmanın yaygınlaşmasının boşanma oranlarının artmasının toplumsal değişimle bağlantılı olarak çok çeşitli sebepleri vardır. Sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik ve psikolojik nedenleri bulunmaktadır (Ersöz, 2011:257; Yıldırım, 2005; Kır ve Bülbül, 2012:101). Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) verileri incelendiğinde, 2002 yılından 2011 yılına kadar boşanma oranlarının periyodik olarak arttığı görülmektedir. Bu oranlar çoğunlukla ülkenin batısında yoğunlaşmaktadır (Aksan, 2012:189). Başlıca boşanma nedeni olarak %75 oranında şiddetli geçimsizlik gelmektedir. Sonra evi terk etme ve aldatma diğer nedenler arasındadır (Demirkıran ve diğ., 2009; Keskin, 2007; Doğan, 1998). Aktaş'ın (2011) yaptığı araştırma bulgularına göre; “zina”, “sözlü ve/veya fiziksel şiddet”, “kötü alışkanlıklar” ve “maddi konuları”, boşanma nedeni olarak gösterme, kadınlarda daha yüksek orandadır. “Evi terk etme”, “akrabaların ilişkilerine müdahalesi” ve “fikir uyuşmazlığını” boşanma nedeni olarak gösterme oranı ise erkeklerde daha yüksektir. Öztürk'e (2010) göre, ülkemizde boşanmaya etki eden nedenlerden biri, tarafların evlilik yaşamları sırasında karşılaştığı cinsel sorunlardır. Tarhan (2014:129), Acar (2014) ve Günindi-Ersöz'e (2011) göre ise, evliliklerin yıkılma sebebi, eşlerin iletişimi ve evliliği bilmemesidir. Yani, ana sorun, çiftler arasındaki iletişimsizliktir. Carter ve Mc Goldrick'e (2000) göre, iyi eğitilmiş ve iyi kazanan kadınlar, eğitim düzeyi düşük ve dar gelirli kadınlara göre daha çok boşanma oranlarına sahiptir (Akt: Korkut, 2003). Clerk ve Pearson (1985) tarafından, boşanmış çiftler üzerinde yapılan araştırmada; erkek ve kadınların yaklaşık üçte ikisinin kötü iletişimi evliliklerinde en önemli sorun olduğu; Henslin'e (1992) göre, “dünyada artan boşanmaları birbirine uymayan cinsiyet rolleri, cinsiyet dünyalarının ayrılığı, farklı yaşam beklentileri, evlilik yaşantısının rutinleşmesi, aile ve evlilik fonksiyonlarındaki değişim, aile içi iletişimin azalması, boşanan insanlara kurumsal ve sosyal desteğin artması, değişen kocalık ve kadınlık rolleri, şehirleşmenin ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı toplumsal değişim” gibi sebepler boşanmaya yol açmaktadır (Akt: Aktaş, 2011).

Üretim araçlarındaki değişikliklerin yol açtığı kentleşme ve dolayısıyla yeni yaşam tarzları toplumsal hayatta giderek artan oranda bir hareketliliğe yol açmıştır. Bu durum zamanla bireyselleşmeye, kadının özgürleşmesine ve dolayısıyla kurulan ailelerin geçmişte olduğu gibi kadınların ikinci planda olduğu değil de, sevgi ve saygının karşılıklı yaşandığı bir yapıya dönüşmüştür. Bu temelde kurulan evliliklerde, kadının erkeğe “bağımlılığı” yerine “karşılıklı bağlılık” ilişkisi ön plana çıkmış, evliliğe yüklenen anlamlar değişmiş; evlilikten daha fazla dayanışma, dostluk, sevgi paylaşımı ve duygusal yakınlık beklenilmeye başlanmış, ilişkinin niteliği eşlerin beklentilerini karşılamadığı noktada boşanmalar daha fazla gündeme gelmiştir. (Keskin, 2007).

Yörükoğlu'na (2000) göre, günümüzde evrensel olarak boşanma oranlarının artması, insanların evliliğe daha az istekli olmalarına değil, evlilik anlayışındaki değişimle birlikte, mutlu bir evlilik kurma ve mutlu olmanın, geleneksel değerler ve çocuğun varlığı için evlilikte mutsuzluğa katlanılmasına tercih edilmesine bağlanmaktadır. Diğer taraftan toplumsal ve kültürel tüm değişimler ve bunların aileye yansımaları, boşanmaların artışında etkilidir. Kentleşme hızına bağlı olarak boşanmalar artmıştır. Kırsal kesimde boşanmalar daha azdır. Çünkü kadının ekonomik özgürlüğü yoktur. Kentleşmeye bağlı olarak kadın haklarının gelişmesi, eğitim düzeyinin yükselmesi ve kadının toplumsal yaşama katılımı beklenenin tersine evlilikte uyumu artırmamıştır. Ailenin yaşam düzeyi yükselmiş ama aile ilişkilerine ise rol çatışması girmiştir.

İstatistikler, boşanmış eşlerin çocuklarının kurdukları evliliklerin de boşanma ile sonuçlanma olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Böyle gençler evliliklerinde de en ufak bir anlaşmazlık olduğu zaman en kolay çözümü, ana-babalarının yolundan giderek ayrılmada bulmaktadırlar (Yörükoğlu, 2011; Doğan, 1998). “Hızlanan toplumsal değişimler toplumun geliştirdiği tutumun eskiye göre daha esnek olması (Çakır, 2011; Bulut, 2008), kadının toplum içindeki statüsünün değişmesi, eşlerin kendilerine özgü kişisel psikolojik güçlükleri ve insanların ortalama yaşam sürelerinin de uzamış olması boşanma oranını artırmıştır (Geçtan; 1984; Kasapoğlu ve ark., 2011). Diğer taraftan genç yaşta evlilik (Özkalp, 2013), düşük eğitim düzeyi, düşük gelir, dini inanca sahip olmamak, boşanmış ebeveyne sahip olmak, evlilik öncesi bebek sahibi olmak boşanmada artışa yol açan faktörlerdir (Hoelter, 2009; akt: Santrock, 2011). Arıkan’ın (1992) alt gelir grubunda bulunan boşanmış kadınlar üzerinde yaptığı bir çalışmada, “çocuk bakımı ve yetiştirilmesi, kocanın çocukları dövmesi, geçim sıkıntısı, kocanın evlilik dışı ilişkisi, cinsel ilişki, kocanın bedensel hastalığı, kocanın kıskançlığı, kocanın ruhsal hastalığı, akrabalarla ilişkiler, kadının bedensel rahatsızlığı, kocanın içki ve kumarı, kadının ruhsal hastalığı, kocanın karısını dövmesi, kocanın fuhşa zorlaması, uyuşturucu, terk, suç işleme, ilgisizlik” gibi nedenler boşanma nedenleri olarak ortaya çıkmıştır. Erzurum Atatürk Üniversitesi öğrencilerinin 2013 yılında yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre, son yıllarda boşanma davası açan kadınların sayısı erkeklerden daha fazla olup, bu kadınların %80’nin üniversite mezunu ve çalışan kadınlar olduğu, boşanmak isteyen erkeklerin %85’nin bir işte çalıştığı, %15’nin işsiz olduğu, boşanma davası açan erkeklerinde yüksek tahsilli olduğu görülmektedir. Boşanma nedenleri olarak ise; eşe kapı açmama, ağız kokusu, büyü, sürekli tv izleme, sürekli bilgisayarda vakit geçirme gibi nedenler olduğu görülmüştür (Acar, 09.12.2014, www.radikal.com.tr). Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün (2009) yaptığı “boşanma nedenleri” konusunda yaptığı araştırma sonuçlarına göre; “sorumsuzluk, müdahale ve tartışma” boşanmayı tetikleyen faktörler olarak ortaya çıkmıştır (www.anneoluncaanladim.com). Demir’in (1988) yaptığı bir çalışmada, boşanma nedenleri olarak; eş baskısı ve kıskançlık (%12.5), anne-babaların müdahalesi (%10.8), ilgisizlik ve ihmal (%7.5), kişisel uyumsuzluk ve beklentilerin gerçekleşmemesi (%25.8), eşin aldatması (%10.0), ekonomik sorunlar (%6.7) ve şiddet (%20.0) olduğu ortaya çıkmıştır.

6. Boşanmaların Çocuklar Üzerindeki Psikolojik Etkileri

Çocukların boşanmadan nasıl etkilendiklerine dair sayısız araştırma vardır. Boşanmanın sebebi ve şekli, çocukların boşanmadan ne kadar etkileneceğini belirler. Son yıllarda boşanmaların çocuklar üzerindeki kısa ve uzun süreli etkilerini ortaya koyan çok sayıda klinik ve toplumsal araştırmalar yapılmıştır. Boşanma karı-koca için olduğu kadar çocuklar içinde travmatik bir süreçtir. Boşanma sürecinden en çok çocuklar zarar görmekte olup, çocukların problemleri boşanmayla birlikte artmaktadır. Bu konuda yapılan araştırma sonuçlarına göre, boşanmış aile çocuklarında ruhsal uyumsuzluk oranının oldukça yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu uyumsuzlukların başında; okul başarısızlığı, ruhsal çökkünlük, depresyon, öfke, kırgınlık, korku (Walczak ve Burns, 2004; Amato,1993; Herwig ve diğ., 2004; Jockson, 2000) güvensizlik, kavgacı olma, kurallara karşı gelme gibi davranış bozuklukları göze çarpmaktadır (Uşaklı, 2013; Arifoğlu ve Öz, 2008; Meriç, 2007; Uzun, 2013; www.turkpdr.com; www.eskisehircocukpsikiyatri.com; www.e-psikiyatri.com; www.bosanmadavam.com). Boşanmış ailelerde ana-baba arasında boşandıktan sonra bile devam eden çekişmeler, çocukta kaygının oluşmasına ya da artmasına neden olabilmektedir. Boşanmanın uzun süreli etkilerini araştırıldığında, çocukluk dönemlerinde ebeveynlerinin boşanmasına şahit olan çocukların,

yetişkinlik yaşantıları boyunca daha çok sorun yaşadıkları; hatta ebeveynleri boşanmış çocukların, kendi evliliklerinin de daha yüksek oranda boşanmayla sonuçlandığı bildirilmektedir. Çocukluk dönemlerinde ebeveynleri boşanmış bireylerin, yetişkinlik dönemlerinde yaşadıkları bağlanma sorunları ve yaşam kalitesinde bozulma gibi boşanmanın uzun süreli sonuçları, bu bireylerin çocukluk dönemlerinde yaşadıkları boşanmanın kısa süreli sonuçları olan duygusal ve sosyal sorunlara kıyasla daha ciddidir. Bulgular, boşanmanın ebeveyn- çocuk ilişkilerinde bozulma, duygusal desteği kaybetme, ekonomik zorluklar, gibi birçok stresli yaşam olayına neden olduğunu göstermektedir (Öngider, 2013:140; Türkaslan, 2007:99-101).

Boşanmanın etkilerine çocuk yönünden baktığımızda üç temel sorun ortaya çıkmaktadır: Birincisi; boşanmanın çocuğun günlük yaşamına getirdiği etkiler. Çocuğun çevresinin zenginliği ve ana-babasıyla ilişkisinin miktarı ve türü çocuğun yetişmesini etkiler. Çocuğun aile ortamı, boşanma sonucu önemli değişikliklerle karşı karşıyadır. İkinci sorun, çocuğun boşanma sırasında kaç yaşında olduğu ile ilgilidir. Çocuk, küçük yaşlarda iken ortaya çıkan bir boşanma, onun gelişimini derinden etkilemektedir. Üçüncü sorun ise, çocuğun anne veya babadan birinin yanında kalma zorunluluğudur. Boşanma öncesinde ve sonrasında en büyük kavgalar çocukların çevresinde döner. Çocuklar için en zor olan şey anne ve babanın çocuğu yan tutmaya veya arabuluculuk yapmaya zorlamalarıdır. Böyle davranılması, çocukta hem annesi hem de babası tarafından sevilmediği ve baştan atılmak istendiği duygusunu yaratarak çocuğun psikolojisinin bozulmasına, güvensizlik, öz saygısını yitirmesine, terk edilmişlik duygularının gelişmesine neden olur (Cüceloğlu, 1998).

Boşanma özellikle baş etme becerileri sınırlı olan çocuklar için stresli, kafa karıştırıcı, baş etmesi zor ve karmaşık bir süreçtir. Diğer araştırma sonuçlarına göre ise, boşanmış aile çocuklarının diğer çocuklara oranla ebeveyn ilişkileri, psikolojik, davranışsal ve akademik yaşamlarının daha sorunlu olduğunu ortaya koymuştur (Shelton, 1969; Savage, 1980; Özgüven, 2001). Tein, Sandler ve Zautra'nın (2000) yapmış oldukları araştırmanın bulgularına göre, anne ve babasının boşanmasının üstünden 2 yıl geçmiş olan çocukların, boşanmayla başa çıkma süreçleri incelemiştir. Buna göre, boşanmanın ardından çocuklarda en yoğun görülen sorunların, sinirlilik, sorunlarla başa çıkamama ve dürtüsellik olduğu bulunmuştur (Akt: Öngider, 2013:147). Lamb (1997) çocuk gelişiminde babanın rolüne vurgu yaparak, sosyal desteğin, ekonomik yardımın azaldığı, çocukların terk edilme duygusunu algıladıkları eşinden ayrı annelerin duygusal sıkıntı çektiğini belirterek, baba yokluğunun çocuklar için kötü sonuçlar ortaya çıkardığını ifade etmiştir.

Arifoğlu ve Öz'ün (2008) yapmış oldukları bir araştırmanın bulgularına göre, boşanmış aile çocuklarının yaşadığı sorunlar aşağıdaki hemşirelik tanıları ile tespit edilmiştir. Bu tanıları:

1. Durumsal düşük benlik saygısı
2. Aile içi süreçlerde değişim
3. Bireysel baş etmede yetersizlik
4. İletişimde bozulma.

8. Sonuç ve Öneriler

Ebeveynin boşanması çocuklar açısından asla arzu edilmeyen bir durumdur. Birçok çalışmada, boşanmanın çocuk üzerindeki uzun süreli olumsuz olarak devam ettiği bulunmuştur. Hatta,

çocukluk dönemlerinde ebeveynlerinin boşanmasına şahit olan çocukların, yetişkinlik dönemlerinde de, boşanmanın olumsuz etkilerini yaşadıkları belirtilmektedir. Boşanmaların bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek ve toplumsal boyutta bir sorun olarak gündeme gelmesini engellemek amacıyla: evlilik yaşamındaki çatışmanın önlenmesi, anlaşmazlıkların boşanma noktasına gelmeden aşılabilmesi gerekmektedir, ailelerin daha fazla yara almamaları için ekonomik ve sosyal açıdan desteklenmeleri gerekmektedir.

Aile, “en küçük toplumsal kurum” olarak tanımlanmaktadır. Aile toplumun çekirdeğidir. İyi iletişim; mutlu bir evlilik ve mutluluk verici aile ilişkilerini yapan niteliklerin en önemli öğelerinden biridir (Walczak & Burns, 2004; Tarhan, 2014; Yörükoğlu, 2011). Evlenme ve boşanma ile ilgili değişimlerde önemli olan, bu süreçte yetişkinler ve çocuklar açısından ortaya çıkabilecek riskleri en aza indirmeye çalışarak değişimin sağlıklı olmasını sağlayabilecek unsurları hayata geçirmektir. Boşanmanın çocuğun yaşına ve kavrayışına uygun bir dille anlatılması, boşanma sonrası düzenlemelerin çocuğun ihtiyaçları göz önünde tutularak yapılması ve anne-babanın çocuklarının geleceği için belirli bir anlaşma içerisinde olmaları daha yararlı olacaktır (Gardner, 1970). Boşanma sonrasında, ebeveynler çeşitli güçlükler yaşıyor olsalar da çocuklarının gereksinimlerini karşılamalı ve çocukların bu kararla ilgileri olmadığını, çocuklarına olan sevginin asla tükenmeyeceğini hatırlatmaları gerekmektedir. Ebeveynler boşanma kararını çocuğa aynı anda ve kendini güvende hissedeceği bir ortamda söylemeli (Sevim, 2009); ebeveynlerin, boşanmadan sonra çocukları için ilişkilerini sürdürmeleri ve bu ilişkinin boyutlarını iyi bir şekilde saptamaları gerekmektedir (Bulut, 1983). Aydın ve Nazlı'nın (2014) araştırma bulgularına göre, boşanmış aile çocuklarının depresyon ve kaygı düzeyleri ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bir boşanma ne kadar sorunsuz gerçekleşirse gerçekleşsin çocuklar açısından olumsuz sonuçlar doğurabilir. Ebeveynlerinin boşanmasına çocuklar değişik tepkiler verirler. Üzüntü, yalnızlık, gerileme, reddetme, uyku problemleri, okul başarısızlığı gibi. Fakat boşanan çiftlerin bu tepkilerin çocuklarda kalıcı problemlere dönüşmemesi için (okulda şiddet, evden kaçma, internet bağımlılığı, okulu terk, suçluluk gibi) birlikte ve bilinçli hareket etmeleri gerekmektedir. Günümüzde gittikçe artan boşanmalar sonucunda, çocukların yaşadıkları olumsuz etkileri azaltmak konusunda, ebeveynlere, sosyal çevreye, aile mahkemesi hâkimlerine, eğitmenlere ve öğretmenlere önemli görevleri düşmektedir. Bu nedenle, günümüzde sıklıkla rastlanan boşanma nedenlerinin belirlenmesi; aile birliğinin korunması ve önleyici çalışmaların sürdürülmesi açısından önem taşımaktadır.

Öneriler

. Anne-babalar ayrıldıktan sonra uygarca ilişkilerini sürdürmeli, boşanmanın ne olduğu açık bir dille çocuğa anlatılmalı, anne-baba eski eşinden öğ almak düşüncesiyle çocuğu diğer ebeveyninden yoksun bırakmamalı ve çocuğu sevme yarışına girerek, abartılmış bir şekilde eğitilmesine çalışılmamalıdır (Şermin, 1992).

. Boşanmanın ailenin sonu demek olmadığı, boşanma sonucunda ailenin yeni bir yapılanma sürecine girdiği kabul edilmelidir. Bu nedenle hukuksal açıdan aile kurumunun korunması yasalar ile desteklenmeli, kitle iletişim araçları aile ile ilgili yayınlar yaparken daha özenli olmalı, aile danışmanlık hizmetleri sosyal güvence kapsamına alınarak toplumun tüm kesimlerine devlet eliyle sunulan ücretsiz bir hizmet olabilmelidir.

. Boşanma sonrasında eşle ilgili olumsuz duygular çocuklara yansıtılmamalıdır. Eşe duyulan öfke mesajları çocuklara iletilmemelidir. Bazı çocuklar boşanma sonrasında anne-babalarına

onlar üzülmesinler diye duygularını ifade etmekten kaçınarak her şey yolundaymış gibi davranabilir. Burada dikkatli olmak gerekir. Bastırılan bu duygular farklı semptomlarla (tırnak yeme, altına kaçırma, kekemelik, okuldan kaçma, saldırganlık, öfke nöbetleri, vb.) birden ortaya çıkabilir (www.psikoloji-psikiyatri.com).

. Boşanma vakalarına yönelik sadece adli yolla çözüm aranmamalı, insanların psikolojik yapıları da göz önünde bulundurulmalıdır. Çatışma yaşayan ve boşanmaya karar veren evli çiftlerin mahkeme tarafından yukarıda sözü edilen sosyal kurumlardan profesyonel anlamda destek ve yardım almaları sağlanmaya çalışılmalı daha sonra gerekiyorsa idari ve adli sonuca gidilmelidir (Yıldırım, 2005).

. Boşanmanın çocuğa yaşına ve kavrayışına uygun bir dille anlatılması, boşanma sonrası düzenlemelerin çocuğun ihtiyaçları göz önünde tutularak yapılması ve anne-babanın çocuklarının geleceği için belirli bir anlaşma içersinde olabilmeleri çok önemli belirleyicilerdir (Gardner, 1970).

. Görsel yayın organları boşanmayı önleyici ve kültürel değerleri benimsetici programlar düzenlemelidir.

. Türkiye’de aile arabuluculuğu kurumu geliştirilmeli boşanma halindeki eşlere ve çocuklarına bu kurumdan arabuluculuk hizmeti almaları sağlanmalıdır.

. Uzman kişilerden oluşan aile danışma merkezleri kurulmalı, evlilik öncesi çiftler aile danışma merkezlerinden rehberlik ve danışmanlık yardımı almalıdır. Eşinden ayrılmış annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerinde uzman yardımı almaları önemlidir (Uşaklı, 2013).

. Boşanma sebeplerinden olan kadına şiddet konusunda ise; çeşitli eğitim seminerleri düzenlenmeli, öncelikle erkeklere cinsiyet eşitliği her türlü kurumlarda anlatılarak erkeklerin bilinçlenmeleri sağlanmalıdır.

. Boşanma oranlarının en yüksek olduğu evliliğin ilk beş yılına dikkat edilmelidir.

. Eşler evlenirken eşiyile arasındaki denklik durumunu göz önünde bulundurması gerekir (Kır ve Bülbül, 2012:118-120).

. Gerekli hallerde, manevi danışmanlık hizmetleri almalı ve dini kurumlardan da destek almalıdırlar.

Alınacak bu önlemlerin amacı; bireylerin mutluluğunu sağlayarak, güçlü aile yapıları ortaya çıkarmak ve sonuçta toplumsal boyutta değişimin olumsuz etkilerini en aza indirerek boşanma gibi sosyal sorunların daha az yaşandığı bir toplum yaratabilmektir. Sonuç olarak, çocukların yaşamında ebeveyn ilişkilerinin son derece önemli olduğu açıktır. Ebeveynlerinin boşanması ise, çocuk için oldukça zor bir süreçtir. Boşanmanın getireceği, belirsizlikler, güvensizlik, endişe ve kaygılarla baş etmeye çalışan çocuk için, anne ve babasının sergileyecekleri tutarlık çok önemli olacaktır (Öngider, 2013: 157; Türkaslan, 2007:107; Arifoğlu, 2006; www.turkpdr.com; www.panikatak.com).

KAYNAKLAR

- ACAR, E. (09.12.2014). “İletişimsizlik çiftleri boşanmaya sürüklüyor”, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ertanacar/iletisimsizlik,ciftleribosanmayasuru-kluyor-1247417>, Erişim tarihi: 11.12.2014.

- AKINTÜRK, T. (2002). Aile Hukuku. İstanbul: Beta Yayınevi.
- AKSAN, G. (2012). *Sistemik Aile Sosyolojisi*. (Ed., M. Aydın). Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- AKTAŞ, Ö. (2011). Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- AMATO, P. (1993). Children's Adjustment to Divorce. Theories, Hypotheses and Empirical Support. *Journal of the Marriage and the Family*, 55, 23-38.
- AMATO, P. R. (2000). The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage & the Family*. 62, 1269-1288.
- ARIKAN, Ç. (1992). Yoksulluk Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma. Ankara: Şafak Ofset Matbaası.
- ARIKAN, Ç. (1996). Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması. Ankara: Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.
- ARIFOĞLU, B. ve ÖZ, F. (2008). Boşanmış Aile Çocuklarına Hemşirelik Yaklaşım. Hacettepe Üniversitesi, *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 76-84.
- ARIFOĞLU, B. (2006). Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programının Çocukların Boşanmaya Uyum, Kaygı ve Depresyon Düzeylerine Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- AYDIN, O. ve BARAN, G. (2010). Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21 (2), 117-126.
- AYDIN, R. Ş. ve NAZLI, S. (2014). Yaşam Becerileri Eğitim Programının Boşanmış Aile Çocuklarının Uyum Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışma Dergisi*, 14 (33), 127-153.
- AYDINALP, E. (1981). Boşanmalar ve Boşanmaların Ortaya Çıkardığı Bireysel Sorunların Aile Sağlığı Açısından Değerlendirilmesi 66 Örnek Olay Üzerine Bir Deneme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- BULUT, M. (2008). Kadınlarda Boşanma ve Kültür İlişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19 (2), 111-118.
- BULUT, I. (1983). Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 1 (2-3), 79-109.
- BÜYÜKŞAHİN, G. (2009). Boşanmış ve Boşanmamış Ailelerden Gelen 11-13 Yaş Arası Çocukların Anne Baba Tutumlarını Algılama Biçimlerinin Sosyal Uyum Düzeyleri İle İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi.
- CÜCEOĞLU, D. (1998). Türkiye'de Boşanma Sorununun Sosyolojik ve İstatistikî Açından Değerlendirilmesi. *Sosyoloji Konferansları*, sayı: 25, 59-69.

- DEMİR, G. (1988). Boşanma Yoluyla Parçalanmış Aile’de Kadının Rol ve Statüsündeki Değişmeler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- DEMİRKIRAN S., ERSÖZ, A., ŞEN R., ERTEKİN E., SEZGİN Ö., TURGUT A. ve ŞEHİTOĞLU N. (2009). Boşanma Nedenleri Araştırması. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ÇAKIR, B. (2011). Modernleşme Sürecinde Türkiye’de Evlilik Kurumunun İşleyişi ve Boşanma Eğilimlerinin Seyri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERSÖZ, A.G. (2011). Türkiye’de Boşanma Olgusu ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyoloji Konferansları*, 43 (1), 249-264.
- FİYAKALI, N. C. (2008). Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Lise Öğrencilerinin Sürekli Öke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzlarının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- GARDNER, R. (1970). *The Boys and Girls Book About Divorce*. Toronto: Haddon Craftsmen, Inc.
- GEÇTAN, E. (1984). *Çağdaş Yaşam ve Normal dışı Davranışlar* (3. Baskı). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- GÜNİNDİ-ERSÖZ, A. (2011). Türkiye’de Boşanma Olgusu ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyoloji Konferansları*, 43 (1), 249-264.
- HERWIG, J. E., WIRTZ, M., ve BENGEL, J. (2004). Depression, Partnership, Social Support and Parenting: Interaction of Maternal Factors with Behavioral Problems of the Child. *Journal of Affective Disorders*, 80, 199-208.
- JACKSON, A.P. (2000). Maternal Self-efficacy and Children’s Influence on Stress and Parenting Among Single Black Mothers in Poverty. *Journal of Family Issues*, 21, 3-16.
- KASAPOĞLU, A., GÜNEŞ, F., GÖKÇE, B., ÇETİN, O.B., ve diğ. (2011). *Aile Sosyolojisi*. (Ed.). A. Kasapoğlu; N. Karkıner Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Yayın No: 1303.
- KESKİN, I. (2007). Boşanmanın Sosyolojik ve Psikolojik Nedenleri ve Boşanmanın Ortaya Çıkardığı Sonuçlar (Niğde İli Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KIR, İ., Bilbül, Ö. (2012). İslahiye İlçesinde Boşanma Olgusu Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (2), 99-122.
- KORKUT, Y. (2003). Bir Geçiş Krizi Olarak Boşanma. İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Çalışmaları Dergisi, 23 (1), 99-112.

- LAMB, M. E. (1997). Fathers and Child Development: An Introductory Overview and Guide. In M. E. Lamb (Ed.), *The Role of the Father in Child Development* (3rd editon), pp. 1–18. New York.
- MERİÇ, B. (2007). Boşanmış Ailelerdeki Ergenlerin Uyum Düzeylerini ve Sosyal Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Grup Rehberliği Çalışmasının Sınanması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- ÖNGİDER, N. (2013). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5 (2), 140-161.
- ÖZDEMİR, P. (2013). Boşanma Sürecindeki Çiftlerin Sorun Çözme Becerilerinin İncelenmesi (Ordu ili örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- ÖZGÜVEN, İ.E. (2001). Ailede İletişim ve Yaşam. Ankara: PDREM Yayınları.
- ÖZKALP, E. (2013). Sosyolojiye Giriş. Ekin Basım Yayım Dağıtım.
- ÖZTÜRK, Ö. (2010). Genel Boşanma Sebepleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SANTROCK, J.W. (2011). Yaşam Boyu Gelişim. (13. Basımdan çeviri). G. Yüksel (Çev. Ed.). *Genç Yetişkinlik Döneminde Fiziksel ve Bilişsel Gelişim* (ss.414-439). Ankara: Nobel Yayınları.
- SAVAGE, D. C. (1980). One-Parent Families. *Education Digest*, 46, 263.
- SCHAİE, K. W. ve Willis, S. L. (1996). *Adult Development And Ageing* (4th edition). New York: Haper Collins.
- SEVİM, J. (2009). Boşanma Meleği. (1. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- SHELTON, L. A. (1969). A Comparative Study of Educational Achievement in One-Parent and in Two-Parent Families. Doctoral dissertation. University of South California, USA.
- SUCU, İ. (2007). Boşanmış Kadınların Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Toplumsal Kabulleri (Sakarya İli Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞERMİN, R. (1972). Ruh Sağlığı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ŞİRVANLI-Özen, D. (1998). Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Farklı Yaş ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış ve Uyum Problemleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- TARHAN, N. (2014). Evlilik Psikolojisi. (19. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- TARHAN, N. (2014). Son Sığınak Aile. (21. Baskı). İstanbul: Nesi Yayınları.
- TÜRKASLAN, N. (2007). Boşlanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları. *Aile ve Toplum Dergisi*, 9 (3), 99-108.

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2010). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2009. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (26 Mart 2014). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16051>, Erişim tarihi: 28.10.2014.
- Türk Dil Kurumu (TDK). Güncel Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com>, Erişim tarihi: 24.12.2014.
- UŞAKLI, H. (2013). Eşinden Ayrılmış Annelerin Görüşü Açısından Çocuklarının Sorunları. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 195-208.
- UYAR, S. (1999). Boşanmış Bireylerin Evlilik Süreci ve Bugüne İlişkin Psikolojik Sorunları Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara Üniversitesi.
- UZUN, Ç. (2013). Anne-babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocuklarda Depresyon ve Sosyal Becerilerin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- WALZACK, Y. ve BURNS S. (2004). Boşanma ve Çocuk Üzerine Etkileri. (2. Basım). (Çev., İ. Ersevimi). İstanbul: Özgür Yayınları.
- YILDIRIM, A. (2005). Kişilerin Empatik Eğilimleri İle Boşanma Arasındaki ilişkinin İncelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 22, 233-242.
- YÖRÜKOĞLU, A. (2000). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. İstanbul: Özgür Yayınları.
- YÖRÜKOĞLU, A. (2011). Çocuk Ruh Sağlığı. (31. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.
- İnternet kaynakları:**
- http://www.bosanma.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=90&Itemid=101281, “Türkiye’de Boşanma İstatistikleri”, Erişim tarihi: 11.12.2014.
- <http://bosanmadavam.com/tag/bosanma-nedenleri>, Erişim tarihi: 11.12.2014.
- <http://www.e-psikiyatri.com/bosanmalarin-yarisi-bu-yuzden-46497>, Erişim tarihi: 11.12.2014.
- <http://bosanmadavam.com/en-populer-bosanma-nedenleri-hangileri/.html>, Erişim tarihi: 12.12.2014.
- <http://www.turkpsdr.com/makale/aile-danismanligi/bosanma-ve-cocuk-bosanma-sebepleri.htm>, Erişim tarihi: 14.12.2014.
- <http://www.eskisehircocukpsikiyatri.com/makale.php?id=18>, “Boşanma ve Aile Bireyleri Üzerine Etkileri”, Erişim tarihi: 14.12.2014.
- <http://www.psikoloji-psikiyatri.com>, Boşanma süreci, Erişim tarihi: 14.12.2014.
- <http://www.panikatak.com/v3/index.php?option=com>, Boşanma ve çocuk, Erişim tarihi: 14.12.2014.